

XIX. PÜSPÖKI JELENTÉS

1940. november 21.

Ravasz László 1940 nyarán Decsen –
„Június 2-án decsi egyház 400 éves jubileumán:
»Álljuk a vihart« címen prédikáltam.”

Nagyméltóságú Főgondnok Úr!
Főtiszteletű Egyházkerületi Közgyűlés!

Nagy veszedelmek idején, árvízkor, erdőégéskor itt-ott egy-egy kis sziget képződik. Csak a széleit nyaldossa a tűz, ostromolja a hab, maga a darabka föld még élvezi a kíméletet. Az ilyen területeken szokott megtörténni az, hogy egyre sűrűbb s egyre jelentősebb események játszódnak le rajta: a béke, a munka, szántás-vetés és aratás eseményei, szokatlan tömörségben és sűrűségben. Minden eseményt a fenyegető halál határfogalomként színez, kísér és keretez. Ilyen darabka föld a nagy világpusztulásban Magyarország s ilyen különös idő az az elmúlt esztendő is, amelyről ez a jelentés beszámol.

Történelmi események

Fogózzunk meg először egy nagy csendességben, vegyünk mély lélegzetet, tekintetünk járja át az eget és a földet és zendüljön fel énekünk Erdély egy részének visszatérte felett. Mennyit vártuk ezt a napot, hányszor láttuk eljövételét lehetetlennek s most íme átvesszük Isten kezéből, mint az ajándékozó kegyelem csodáját. Hittük, hogy eljön ez a nap, de eljövételének módját, idejét nem csak nem láttuk, hanem elképzelni sem tudtuk. Újra magyar föld negyvenháromezer négyzetkilométer; újra a magyar polgár e földnek több, mint kétmillió lakója. Uzsoktól a Berecki-szorosig újra a Kárpátok gerince lett a határ, mint volt ezer évig. A kétmillió lakosból több, mint egymillió magyar és milyen magyar! Húsz év szenvedéseiben megacélozódva, próbáiban leleményesebbé, ruganyosabbá, öntudatosabbá és hívebbé válva, népi erejének épségében, szellemi és erkölcsi képességeinek teljességében a mi országunk polgára lett az erdélyi magyar és a székely. A visszakerülő egymillió magyarság többségében nemcsak protestáns, hanem református: 1,005.946 magyar emberből református 505.555, római katolikus 420.109, unitárius 40.601, evangélikus kb. 10.000. Az egyházi kimutatás szerint, amelynek adatai némileg eltérnek a Statisztikai Hivatal adataitól, a hazatért reformátusokból az erdélyi egyházkerületre esik 370.196 lélek, a nagyváradi egyházkerületre 167.267. Az erdélyi egyházkerületből visszajött 396 anyaegyházközség, 390 lelkipásztor, 33 segédlelkész és 18 lévita, a nagyváradi egyházkerületből 130 anyaegyházközség, 135 lelkipásztor, 19 segédlelkész és 5 lévita. E súlyos adatokban olyan egyházi szervezet forr össze a magyar református egyház életével s lesz annak alkotó része, amely valamikor a magyar protestantizmus legdicsőbb korszakát jelentette. Újra közöttünk él egy soha meg nem lankadó, sőt a legújabb időkben különösen megerősödő népkegyesség, érezzük egy teológiai gondolkodás formáló és ihlető erejét s szellemi életünk meggazdagodik a szabadságnak és a rendnek, a hitnek és az engedelmességnek azokkal a javaival és példáival, amelyeket az erdélyi lélek kitermelt és felhalmozott. Elzárt folyóink újra beleszakadnak a mi életünkbe; aratások, szüretnek nekünk hozzák borukat és kenyereket, a föld nekünk terem, a lélek számunkra dolgozik és áldodik: máról-holnapra milliók életével lettünk gazdagabbak, hogyne örvendeznénk! Fogadjuk tehát a hazatérőket szótlán szeretettel és megáradó örömmel. Jertek foglaljátok el helyeteket, eleve elkészítve titeket vár. Itt legyetek igazán azzá, amivé lennetek kell. Mi nem akarunk titeket korlátozni, magunkhoz szabni, az itteni rendet rákényszeríteni az ottani életre: mi a lélek közösségét a történelmi egyéniségek szabad kifejlődésében és a közös cél és közös szolgálat szétszakíthatatlan egységében keressük és kívánjuk megvalósítani.

De megerednek szívünkben a fájdalom legmélyebb forrásai. Még sohasem történt, hogy Erdély két darabra szakadt volna. Megérezzük azok fájdalmát, akik másodszor is elvesztették Erdélyt s a második Trianon taglóütésétől megtántorodnak s nem tudják, mibe fogózzanak. Romániába szakadt az erdélyi egyházkerületből 197 anyaegyház 176.287 lélekkel, a nagyváradi egyházkerületből 81 anyaegyház

73.279 lélekkel; visszamaradt összesen 278 anyaegyház 249.566 lélekkel. Odaszakadt négy középiskolánk, közöttük a Bethlen Kollégium is, egy tanítóképezdénk és több száz elemi iskolánk. Kétségtelen dolog, hogy ott egy országos magyar református egyház megszervezéséhez kell hozzálátni. Kétségtelen dolog, hogy ez az egyház ugyanolyan jogokat és elbánást követelhet a román kormánytól, amilyenben a Magyarországra szakadt görög-keleti egyháznak lesz része. Kétségtelen dolog, hogy odaát a missziói munka többszörösen megnehezedett, különösen a csalódás okozta nagy lelki összeomlás miatt. Kétségtelen dolog, hogy kedvezőtlenebb arányszámban, kegyetlenebb éghajlat alatt keményebbé válik a kisebbségi sors, de kétségtelen dolog, hogy magyarok és reformátusok hordozzák, akiket húsz esztendő megtanított szenvedni, de nem tanított meg felejteni, vagy kétségeskedni. Mindenekfelett kétségtelen dolog az, hogy ma az odaszakadt magyar sokkal közelebb áll a második revízióhoz, mint amilyen közel állottunk 1919 tavaszán az elsőhöz. Üzenjük nekik azt, amit üzent a kolozsvári Theológiai Fakultás igazgatója ezévi megnyitó beszédjében: „Ha elfelejtkezünk rólad, felejtkezzék el rólunk a mi jobb kezünk; nyelvünk ragadjon az ínyünkhöz, ha meg nem emlékezünk rólatok!”

E nagy fordulat alkalmából Isten előtt magunkat mélyen megalázzuk és egyedül Neki adunk dicsőséget, de hálával és tisztelettel ejtünk ki egy nevet: Magyarország Kormányzójának a nevét, aki bátor és hű országlásának huszadik évében a visszakerült székelyföld felé fordíthatta fehér lova fejét. Benne a magyar életakarát testesült meg s magunkat tiszteljük meg, mikor Neki híven, férfiasan hódolunk.

A nagy hegyek eltakarhatják a kisebb dombok képét, de azért ezeknek is megvan történelmük, messze tekintő kilátójuk, nagy emléküik és hősi ígézetük. Még ez év elején, emberemlékezet óta a legszörnyűbb tél fenséges és borzalmas világában gyűjtöttünk meleg ruhát, fehér kenyeret és sebgyógyító kötést a kis finn nemzetnek. Fehér hó, piros vér, fekete halál, csillagos dicsőség: észak síkjain megint lejátszódott a század hőskölteménye, a soha be nem fejeződő Kalevala. A református egyház egyetlen körlevélre készpénzben 30.000 pengőt, természetbeni adományokban fel nem becsült értéket juttatott finn testvérei számára s minden fillérére, küldeményén, minden darabján csókja égett és áldása sugárzott.

Mikor pedig tavaszra fordult az idő, a roppant hóhegyek kebeléből egy új özönvíz indult a magyar mezők felé. Gátat vetni nem lehetett, szabályozására emberi erő kevés volt: jött, mint az ítélet, könyörtelenül és bizonyosan s vitte el annyi magyar embernek házát, vetését, szegényes ingóságát, egész élete keresményét. Víz alá került az ekléziák földje, lelkészeinknek és tanítóinknak sok helyt nem termett kenyerük, átnedvesedett minden egyházi épület s a küszöböt nyaldosó ár kárt tett a templom fundamentumaiban is. Mennyi hűség, bátor szolgálat támadt a veszedelem napjaiban! Mennyi megadás, Isten végzésében való bölcs megnyugvás termelődött ki a szívekből e nagy próbatétel folyamán! Íme, töretlenül áll a magyar fajta, ereje, lelke nyugodt, hite ép, a kisebb kenyeret nagyobb szeretettel osztja szét s kibírja ezt az évet is, mint ezer esztendő óta annyi nehéz esztendőt s kemény arccal, hívő arccal néz a holnap életébe. Még nem tudjuk, hogy a közegyház és egyes gyülekezetek háztartásában mekkora kárt okozott az idei árvíz, de azt már látjuk, hogy a magyar lélek leszámolt vele: próbatételéből erkölcsi gyarapodás származott. Csak Isten tovább óvjon!

Pedig még hátra van a neheze. Messzire kell visszamenni, hogy az idei rossz esztendőnek párját találjuk. Még mindig legnagyobb kérdés megőrizni ennek a nemzetnek lelki egyensúlyát, acélos önbizalmát, a Gondviselésbe vetett hitét és tevékeny nyugalját. A Szentírásban említett pajzsos férfi sokat fog az idén közöttünk forgolódni; asztalunkhoz ül és elkéri ruhánk felét, de megbarátkozunk vele s majd jobb aratáskor késő viszontlátásra elköszönünk tőle.

Ide kívánkozik két megemlékezés. Az egyik: amerikai magyar testvéreinknek küldjük el szívbéli köszöntésünket abból az alkalomból, hogy ezelőtt ötven esztendővel indult meg ott a rendszeres egy-

házszerzési munka. Ma már a másik kontinensen összesen 127 anyaegyházköztségben, 40 leányegyházköztségben 113 lelkész, 12 hivatásos egyházi munkás gondoz körülbelül 200.000 lelket. Aki látta, tudja: micsoda rendkívüli erőfeszítés, páratlan hősiesség, el nem fáradó türelem és hegyeket mozgató hit kell ahhoz, hogy ez a munka fennálljon és nőjön s odaszakadt véreinket hitükben és magyarságukban addig tartsa, amíg megérkezik a hazatérés ideje.

A másik: az idén volt 350 esztendeje annak, hogy a teljes Szentírás magyar nyelven a vizsolyi templom oldalfalához ragasztott nyikorgó officinában¹ elkészült. Egy század erőfeszítése tetőződött be vele s ez a könyv a magyar szellem egyik legnagyobb győzelme, amelynek áldásaiból emberöltők élnek, éltek eddig is és élnek ezután is. Azt, hogy a reformáció a magyar művelődést sokkal jobban áthatotta, mint ahogy az az evangéliumi egyházak számbeli erejétől várható lenne, többek között köszönhetjük a vizsolyi Bibliának s azoknak a kemény, kegyes lelkeknek, akik Károli Gáspár vezetése mellett ezt a munkát végrehajtották.

Halottak

Elment a minden élők útján Dabasi Halász Lajos koronaügyész, egyházmegyei tanácsbíró. Családja egyik legrégebb a dunamelléki református családok között, maga a dunamelléki egyházkerület vezető-embereinek atyai jóbarátja, élete példája drága örökség késő utódok számára s ezért emlékezünk kegyelettel róla, bár nem volt egyházkerületünk alkotó tagja. A lelkipásztorok közül hazatértek Aracs Gyula, Kozma Andor, Sallay István, Sipos Pál, Papp Albert s megrázó körülmények között Szabó Zsigmond halasi lelkipásztor. Nem volt dunamelléki tisztviselő, de származásban és lelki rokonságban dunamelléki ember volt Csikesz Sándor, debreceni egyetemi professzor – róla is emlékezünk, midőn fájó veszteségünket számbavesszük. Emlékezetüket kegyelettel megőrizzük és fogytig áldjuk. Legyen érettségük elégséges az egyetlen közbenjáró könyörgése és az Eleve Elrendelő örök kegyelme.

Köszöntések

Az elmúlt esztendő baranyai egyházmegyénk életében nagy változást hozott. Esperesi tisztéről lemondott Nyáry Pál pécsi lelkipásztor. Tizenkét évig vezette az egyházmegyét s ezalatt az idő alatt a lelkipásztori szolgálat színvonalának az emelésére, a missziói lelkület felébresztésére és erősítésére, a halhatatlan lelkekért hordozott felelősségérzet kimélyítésére, a tiszta lelkipásztori élet feltündököltetésére Isten kegyelméből nagyon sokat tett. Láthatatlan, de maradandó nyomai ezek az ő szolgálatának. Meg kell hajolnunk lemondásának okai előtt: a pásztor került szembe az esperessel s ő az ősbibb, fontosabb és elsőbb kötelesség, a pásztori kötelesség mellé állott. Sem az ő életéből az egyházmegyét, sem az egyházmegye életéből Nyáry Pált többé nem lehet kivenni: kölcsönös gazdagodásként hordozzák tovább egymást. Mi itt szeretettel búcsúzunk tőle, de azzal, hogy visszavárjuk. Helyére Halász Imre gordisai lelkészt hívta el a közbizalom. Már szolgált ezen a polcon, tehát sem neki nem új a munka, sem ő nem új ember a régi őrhelyen. Bizalommal és szeretettel köszöntjük és szolgálatára Isten áldását kérjük.

Személy szerint nekem s bizonyosan az Egyházkerületnek is nagy örömet szerzett Kormányzó Urunk legfelsőbb elhatározása, amellyel dr. Hetessy Kálmán kecskeméti lelkipásztor, egyházkerületi jegyző és tanácsbíró urat kormányfőtanácsosi címmel tüntette ki. Hetessy Kálmán az Alföld legnagyobb gyülekezetének megszervezésében és nagyszabású új intézmények létrehozásában mutatta meg alkotóerejét. A kecskeméti egyházközség háztartási egyensúlya, gazdasági életének rendezése

¹ itt: könyvnyomtató műhely

nagy pénzügyi tehetséget, s ugyanakkor aprólékos hűséget kíván, nagyvonalúságot s lelkiismeretességet egyaránt. Mindez azonban Hetessy Kálmán kezében csak eszköz volt lelki célok elérésére, nemzeti és egyházi hivatás betöltésére. Kerületünk gazdasági ügyeinek intézésében hálás szívvel érzem közvetlen és személyes segítségét s ezért nemcsak az Egyházkerületnek, hanem nekem is kedves alkalom az ő köszöntése.

A Baár-Madas leánygimnázium igazgatóját: Jékely Lajost és a kecskeméti gimnázium igazgatóját: Páthy Jánost a Kormányzó Úr Ő Főméltósága tanügyi főtanácsosi címmel tüntette ki. Mind a két kitüntetés őszinte örömet okozott egyházi és tanügyi téren egyaránt. A Dunamelléki Egyházkerület elismeréssel és hálával tekint két kiváló pedagógusára s életükre Isten áldását kéri.

Fájdalommal veszünk búcsút dr. Czeglédy Sándortól, Theológiai Akadémiánk tanárától, aki a debreceni egyetem gyakorlati theológiai tanszékére távozik. Fiatalon került hozzánk, rövid időt szolgált közöttünk, mégis magával viszi teljes elismerésünket, rokonszenvünket és köszönetünket. További tudományos működéséhez nagy reménységet fűzünk és bizvást reméljük, hogy nem fog elfelejtkezni arról az intézetről, ahol tudományos pályáját elkezdte és arról az egyházkerületről, amely neki lelki bölcsője volt.

Szívből köszöntjük Pataky Tibor államtitkár urat. Élete kemény munkájának most kezdi látni nagyszerű aratását. Ebből az alkalomból a Kormányzó Úr a Magyar Érdemrend nagykeresztjével tüntette ki. E kitüntetéshez minden magyar ember hálája és elismerése járul s ezek között annak a Dunamelléki Egyházkerületnek szívbéli köszöntése is, amelyik hivatalos munkájának nagyszerű eredményei láttán kész elfelejtetni: mennyire nélkülözi őt az egyházi szolgálat mezején.

Betegeskedésük során felkerestük, vagy pedig most keressük fel kedves és nagyra becsült munkatársainkat: gróf Teleki Tibort, Mocsy Mihályt, B. Szabó Jánost, dr. Benedek Zsoltot s Egyházkerületünk hűséges vagyonkezelőjét: Ferenczy Károlyt. A meggyógyultaknak örömmüket, a gyengélkedőknek hő reménységünket fejezzük ki s mindnyájukat Isten oltalmazó kezébe ajánljuk.

Szolgálataim

Ideikatom a tavalyi kerületi Közgyűléstől a mostani Kerületi gyűlésig végzett hivatalos szolgálataimat. Nincs beleszámítva az a munka, amelyet, mint Kálvin-téri lelkipásztor végeztem. Az előadásokon és igehirdetésen kívül a tanácskozásokat is feljegyeztem, mert hova-tovább egyre több időt és erőt ez emészt fel, épen az igehirdetői és pásztori munka kárára.

1939. november 26-án a Szeretetszövetség ápolónői otthonának felavatását végeztem. November 28-án a KIE² elnökséggel megbeszéltem az ifjúsági munka alapelveit és részleteit. December 5-én a Lorántffy Zsuzsánna Egyesület elnökségével értekezletet tartottam. December 6-án a Lorántffy diakonisszának bibliát magyaráztam: „Isten törében.” December 8-án a Filadelfia igazgatótanács ülésén elnököltem. December 8-án estére köszöntőt írtam Magyarország Kormányzójának. December 9-én a KIE-ben előadást tartottam „A KIE kettős feladata” címmel. December 10-én a Protestáns Irodalmi Társaság zenedélutánján beszédet mondtam: „Zenehercegnő és három nénje” címen. December 12–13-án a Felsőház földbirtokreform tárgyalásain vettem részt és fel is szólaltam. December 13-án a Református Élet ügyében értekezleten vettem részt. December 14-én egyetemes konventi bizottsági ülésen és elnökségi tanácson vettem részt. December 15-én a Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egyesület százéves jubileumán jelentem meg. December 16-án este a vértessaljai kisgazdaiifjak konferenciáján

² Keresztyén Ifjúsági Egyesület

„Házasság és család” címen előadást tartottam. December 21-én a budapesti gimnázium és a Baár-Madas leánygimnázium tanárainak közös konferenciáján előadást tartottam: „Hogyan valósítja meg az egyház iskoláiban a mai viszonyok között a maga elé tűzött célokat?” December 21-én délután Henriod genfi főtitkár jelenlétében a Nemzetközi Jóbarátság Egyházi Világszövetségének magyarországi ülésén vettem részt. December 31-én „Hit és világnézet” címmel a Rádióban felolvastam. 1940. január 1-én a Budapesti Egyházmegye elnökségével együtt a református egyház üdvözlését tolmácsoltam a Kormányzó Úrnak. Január 3-án a református sajtó ügyében összevont megbeszélést tartottam. Január 8-án a Jogakadémia kormányzóbizottságának ülésén vettem részt. Január 9-én konventi elnökségi tanács. Január 10-én a Lorántffy Zsuzsánna Egyesület küldöttségével értekezlet. Január 11-én esperesi értekezlet. Január 12-én missziói értekezlet. Január 14-én Kecskeméten „Az Úr az én zászlóm” címmel beszéltem és felszenteltem a Református Énekkar zászlaját; azután felszenteltem a KIE házat „Nyílvessző a hős tegzében” című beszéddel. Január 18-án a Kálvin János Társaságban előadást tartottam: „A Szentírás a nemzet életében.” Január 20-án a Református Élet gazdasági bizottságának ülése. Január 23-án értekezlet a vármegyén. Január 24-én akadémiai bizottsági ülés. Január 25-én értekezlet az erdélyi egyházkerület elnökségével. Január 27-én Balogh Jenő öexcellenciájával miniszterelnöknél megbeszélés. Január 30-án lelkészképesítő vizsgák; este sajtóértekezlet. Január 31-én konventi középiskolai bizottsági és diákmissziói albizottsági ülés. Február 1-én lelkészi konferenciák előadójának bizalmas értekezlete és ezen előadás: „A mai világhelyzet problémái” címen. Február 2-án a Protestáns Irodalmi Társaság konferenciája. Február második fele betegséggel telt el. Március 1-én Kormányzó Úr húsz éves jubileumán az ünnepi istentiszteleten prédikáltam. Március 2-án a Brit- és Külföldi Bibliatársulat európai igazgatójával értekezlet. Március 12-én Fáy István államtitkárnál püspökökkel és főgondnokokkal értekezlet; utána konventi elnökségi tanács. Március 16-án Theológiai Szemle ügyében Debrecenben értekezlet. Február 18-án az adventista egyházak képviselőjével – Nussbaum János úrral megbeszélés. Március 19-én Soli Deo Gloria konferencián úrvacsoraosztás. Március 20-án Fasorban a postásoknak úrvacsoraosztás. Március 21-én a Kálvin-téren úrvacsoraosztás. Március 27-én egyházkerületi számszéki, egyházkerületi tanácsi és időszakos bírósági ülés. Március 28-án délelőtt Lorántffy Zsuzsánna Egyesület igazgatótanácsi ülés, délután Filadelfia diakonisszaintézeti alapítvány igazgatótanácsi ülés. Március 29-én a magyarországi adventisták vezetőségével tárgyalás. Március 30-án akadémiai bizottsági ülés. Április 5-én konventi külügyi albizottsági ülés. Április 6-án Tormay Cécile emlékére rendezett ünnepélyen ünnepi beszédet mondtam a Vigadóban. Április 9-én népfőiskola ügyében megbeszélés. Április 8-án sajtóértekezlet. Április 9-én Dexter amerikai unitárius püspökkel megbeszélés. Április 10-én Ösztöndíjtanács theologiai albizottsági ülés. Április 11-én akadémiai igazgatótanácsi ülés. Április 11-én este Lorántffy diakonisszáknak előadás: Mária és Márta. Április 12-én konventi bizottsági ülések: KIE, diákmissziói, vasárnapi iskolai bizottság ülések. Április 15-én Konventen megbeszélés vallásoktatók helyzetéről. Április 16-án konventi bizottsági ülések. Április 17-18-án konventi ülések. Április 18-án Baldácsy bizottsági és közös protestáns bizottsági ülés. Április 19-én konventi bírósági ülés. Április 19-én a London-southwarki anglikán püspökkel megbeszélés. 20-án Protestáns Irodalmi Társaság felolvasó ülését megnyitottam „Szent izgágaság” címmel. Április 23-án Siegmund-Schultze úrral megbeszélés az Ekklesia magyar kötetének kiadása tárgyában. Április 23-án, 24-én és 26-án akadémiai ülések. Április 25-én a Budai Nőegyletben előadást tartottam: „A felejtés” címmel. Április 26-án Pap László theol. tanár székfoglalója és üdvözlése. Április 28-án Akadémia ünnepi közgyűlése. Április 29-én Magyarok Világszövetsége választmányi és közgyűlés. Április 30-án Filadelfia igazgatótanácsi közgyűlés. Május 2-4-én Hódmezővásárhelyt és Szegeden. Május 7-21-én Abbáziában. Május

26-án Református Nagygyűlés. Május 29-én Magyar-Svájci Társaság alakuló ülésén elnöki megnyitót mondtam: „Mire tanít a svájci lélek” címen. Május 29-én Székelyudvarhelyi Kollégium Öreg Diákjainak közgyűlése. Május 31-én Helyőrségi templom ügyében kilences közös protestáns bizottság ülése. Június 2-án decsi egyház 400 éves jubileumán: „Álljuk a vihart” címen prédikáltam. Június 6-án kerületi bírósági ülés. Június 9-én német lelkész beiktatása és üdvözlése. Június 11-én Kálvin-téren bibliaóra: „A gyülekezet tüköre.” Június 13-án konventi elnökségi tanács és énekeskönyvügyi bizottsági ülés. Június 14-én budapesti egyházmegye közgyűlése; konventi külügyi albizottság, délután teológiai választmány. Június 15-én teológiai évváró; ezen beszédet mondtam: „A pásztor” címen. Június 18-án leányfalusi lelkészkonferencián előadás: „A lelkipásztor igehirdetésének ereje és erőtlensége” címen. Június 19-én leányfalusi lelkészi konferencia. Június 20-án Baár-Madas leánygimnázium évváró ünnepélyén beszédet mondtam: „Kezdetben volt a szeretet.” Június 21-én Felsőház bizottsági ülésén nyolc osztályú népiskola ügyében felszólalás. Június 22-én Filadelfia igazgatótanácsi ülés. Június 28-án Jogakadémia kormányzóbizottsági ülés. Június 30-án Konvent mátraházi üdülőjét felavattam: „Az Úr árnyéka” című beszéddel. Július 2-án Jogakadémia kormányzóbizottsági ülés. Július 7-én Tabon prédikáltam és az új templomot felszenteltem. Augusztus 21-én konventi elnökségi tanácsülés és énekeskönyvügyi bizottsági ülés. Augusztus 22–25-én Komáromban ORLE³ és ORPSz⁴ közgyűlés: ORLE elnöki megnyitó, ORPSz isztentiszteleten „Isten szép hajnala” címen prédikálás, ORPSz hangversenyen „Angyal a pajzson” címmel előadást tartottam. Szeptember 1-től 16-ig beteg voltam. Szeptember 9-én rádiófelolvasás Bánffyhunyadról. Szeptember 19-én Filadelfia anyaházi bizottsági ülés. Szeptember 20-án kerületi tanács, káplánelhelyező bizottsági és belmissziói bizottsági ülés. Szeptember 23-án konventi elnökségi tanács. Szeptember 30-án kerületi bírósági ülés. Október 1-én kultuszminiszternél megbeszélés; este Udvarhelyi Kollégium Öreg Diákjainak közgyűlése. Október 5-én Felsőházban Erdély visszacsatolási törvényjavaslat tárgyalásán felszólalás. Október 8-án budapesti, pesti, pestkörnyéki és vérteszaljai egyházmegyék missziói előadóival értekezlet. Október 10-én budapesti egyházmegye közgyűlése. Október 11-én Pécselt felsőbaranyai, külsősomogyi és tolnai egyházmegyei missziói értekezlet. Október 12-én Baldácsy igazgatótanácsi ülés. Október 12-én erdélyi püspökökkel és főgondnokokkal értekezlet. Október 13-án Károli Gáspár emlékünnepélyen elnöki megnyitó: „Károli Gáspár műve.” Október 14-én konventi bizottsági ülések. Október 15-én missziói előadók konferenciáján vettem részt, délután Felsőházban az egyetemi törvényjavaslat tárgyalásán felszólaltam. Október 16-án missziói előadók konferenciáján „Missziói munkánk mérlege” címen előadást tartottam. Október 17-én a Népművelés Házának megnyitása: „Mit jelentett az erdélyi irodalom a magyarságra” címen előadást tartottam. Október 18–19-én Kolozsvárt a miniszterelnök által összehívott erdélyi értekezleten vettem részt. Október 20-án a kolozsvári Theológiai Fakultás és gimnázium megnyitó ünnepélyén vettem részt. Október 22-én Heckel német püspökkel és az evangélikus egyházzal a német leányegyház ügyében értekezletet tartottam. Október 23-án délelőtt erdélyi egyházkerület püspöki székén vettem részt. 24-én a kolozsvári egyetem megnyitásán a református egyház és felsőház képviselőjében vettem részt. Október 24-én délután az erdélyi egyházkerület igazgatótanácsának ülésén vettem részt. Október 25-én délelőtt az erdélyi református nyugdíjintézet végrehajtó bizottságával tárgyaltam. Október 27-én Balló Ede síremlékének leleplezésén beszédet mondtam. November 7-én MELE⁵ közgyűlésen

³ Országos Református Lelkészegyesület

⁴ Országos Református Presbiteri Szövetség

⁵ Magyarhoni Evangélikus Lelkészek Egyesülete

ORLE-t képviseltem. November 8-án Szeretetszövetség intézőbizottsági ülésén vettem részt. November 9-én Lorántffy Zsuzsánna Egyesület igazgatótanácsi ülése. A püspöki félhivatalos iktatóra több, mint háromezer levél érkezett az év folyamán, – a hivatal számára 7500-830 egyént fogadtam kihallgatáson, a püspöki titkár ezernél jóval több esetben adott szóbeli felvilágosítást.

Az elmúlt esztendőben sok időt kötött le rövid, vagy hosszabb betegeskedésem. A megmaradt időt erőmhöz mérten igyekeztem felhasználni.

A püspöki hivatal helyiségeinek átalakítása a munka érdekében szükségessé vált. A püspöki titkár úrnak biztosítani kellett egy hivatali szoba csendjét, mert abban a szobában, ahol két gépíró dolgozik, még egy tisztviselő intézi ügyeit s ahová bejelentés nélkül bármikor bárki beléphetett és sokszor négyöt ember kért tájékoztatást: nagy szellemi erőfeszítést igénylő s döntő jelentőségű iratokat megfogalmazni nem lehetett. E rendezés során jutottunk odáig, hogy a tanügyi előadó úrnak tizenhat év után, egy íróasztalt bocsássunk rendelkezésére. Az átalakítás költségei nem lépték túl a megszavazott tízezer pengőt s belőle 7500 pengő rendkívüli államsegélyben megtérül.

Egyházmegyék

Végig tekintjük az egyházmegyék életét; mindenikből egy-egy jellemző vonást ragadunk ki.

A *budapesti* egyházmegyében évek magvetésének folyik az aratása. Három templom készült el az idén. Az egyik a Szabadság-téri, a másik a Pozsonyi-úti és a harmadik a Külső-Józsefvárosi templom. Mindenik mögött más-más gyülekezet dolgozik, mindeniken más-más ízlés látszik, de egy lélek hozta létre mindegyiket ugyanazon Ige hirdetésére. Az illetékes lelkipásztorok példaadó munkáján, a presbitériumok nagyszerű magatartásán kívül ki kell emelnem két főgondnok nevét: Lázár Ferencét, ki a Pozsonyi-úti és Csilléry Béla nevét, ki a Szabadság-téri templom megépítésének – művészi szempontból is elsőrangú alkotás mindkettő – főfő rugója volt. Másik nagyjelentőségű esemény a budapesti egyházmegyében a Református Élet átalakulása. Negyvenezer példányban a budapesti reformátusság minden rétegéhez és egyháztagjához eljutva, ez az újság felmérhetetlenül nagy közvélemény-alakító erővel bír. Magam is azok közé tartoztam, akik kétségeskedtek és féltek a Református Élet régi alakját ki nem próbált kísérlet kedvéért feláldozni, de meg kell vallanom, hogy azoknak volt igazuk, akik nagyobb hittel néztek a jövőbe. Ez arra ösztönöz mindnyájunkat, hogy a nagy hit még nagyobb felelősséget ébresszen bennünk. A budapesti gyülekezetek helyzete rendkívül változatos: nyomortanyáktól fényűző rétegekig ér az a vonal, amely a budapesti gyülekezeteket az, egyház-kerítése közé vonja. Természetes, hogy új, meg új pásztori módszerek alakulnak ki s Budapestnek épen az a nagy jelentősége, hogy új módszerek feltalálásában és kipróbálásában elől járjon.

A *pestkörnyéki* egyházmegyéből ki kell emelnem Újpest, Kispest, Pestszenterzsébet megoszlásának fontos kérdését. Az ilyesmi nehezen megy, sok mindenféle érdeket sért s kívánatos is, hogy minden hebehurgyaságtól menten, gondos megfontolással készítsék elé a különválást. Ahhoz, hogy egy egyházközség virágozzék, bizonyos pénzügyi előfeltételek kellenek, legelsősorban az egyháztagok adóalapja kell, hogy megüsse a szükséges mértéket. Az egyházközségi szervezet fenntartása nemcsak tisztán lelki ügy, hanem gazdasági ügy is s nem lehetetlen megállapítani: mekkora vagyoni teherbíró képesség kell ahhoz, hogy Magyarországon egy jóra való egyházi szervezet létrejöjjön. Ennek a teherbíró képességnek határát büntetlenül nem szabad átlépni; viszont e teherbíró képességen belül okvetlenül végre kell hajtani a különválást, mert ez lelki többtermelést jelent. Ugyancsak örömmel jelentem, hogy a pénzügyminiszter úr a Wekerle-telepi egyházközségnek hatvannégyezer pengő adósságát törölte. Most ta-

lán hitelhez jut megint az egyházközség s befejezheti a paróchia felépítését, amelynek rendbetétele az egyházközség létérdeke.

A *pesti* egyházmegyében súlyos gondokat okozott az árvíz. A gyülekezetek és lelkipásztorok hősiessénn küzdenek a nyomorúsággal. Mély benyomást tett az árvízveszedelem idején lelkipásztoraink bátorsága és példaadó áldozatossága. Felépült az albertirsai templom a hívek nagy áldozatával s közöttük első helyen a főgondnok úrnak: dr. Bakoss Gézának ötezer pengős adományával; Tóth Sándorné és Fazakas A. és neje négy-négyezer pengővel építették egyházunkban az Isten országát. Az esperesi jelentés örvendezve emeli ki, hogy némely gyülekezetben milyen szép az Isten dicsőségére való adakozás. Tahiban egy lélekre négy, Gödöllőn egy lélekre három pengő esik egy évben. Gyömrő szép szociális munkáját, Teleki László gróf vezetésével, továbbra is folytatja.

Felsőbaranyának gondolatát a telepítés foglalja le. Az esperes rámutat székkfoglaló beszédjében arra, hogy Belvárdtól Drávacsehiig egész Délbaranyában a kipusztuló gyülekezetek pompás kereteket nyújtanak a Hajdúság, Bihar, Sár-vidék, Nyírség emberfeleslegének átültetésére. Minden feltétel megvan az új honfoglalás véghezvitelére, csak nagyobb erővel kellene megindítani. Magyarboly tisztán szemlélteti e vállalkozás gyakorlati helyességét. Magyarbolyba 276 református lelket telepítettek át az Albrecht főherceg öfensége által felajánlott birtokra. Minden rendben volna, csak a végrehajtás során elfelejtettek lelkészlakásról, javadalmi földekről gondoskodni. A telepesek szomjúhozna a gyülekezeti életre, készek érte nagy áldozatot hozni, de helytelen módszer friss település után a híveket mindjárt az egyház megszervezésének, templom és lelkészlak megépítésének és a lelkészi díjlevél összeadásának egyébként is rendkívüli feladatával megterhelni. Életképes gyülekezeteket is megvisel ekkora erőfeszítés, mennyivel inkább a frissen telepített községeket. Szorosan ahhoz tartjuk magunkat, hogy az igazi telepítés éppúgy épít templomot és lelkészi lakást, mintahogy a méhész az új rajnak kaptárt, lépet, keretet készít. Mély benyomást tett Baranyára Révész Imre tiszántúli püspök baráti látogatása és nagy-szerű szolgálata. Mélyen fájlalom, hogy e jelképes találkozáson betegségem miatt nem vehettem részt!

Kecskemét jelentésében legfontosabb esemény, hogy a kecskeméti egyházközség hosszabb lejáratú kölcsönnel nyomasztó tartozásait rendezni tudja s rendkívüli erőit, céltudatos vezetés mellett, alkotásainak megszilárdítására és aláépítésére fordíthatja. Maga az egyházmegye is megkezdte hátralékos kerületi járuléka nagy összegének törlesztését. Az izsáki gyülekezet tagjai két kezük munkájával építették meg a református otthont, a közös munka teremtő erejének szép példáját.

Solt példaadóan előljár a nőegyleti, meg az ifjúsági munka megszervezésében s ez teszi képessé arra, hogy az egyházközségek szociális és jótékonyági feladataikat dicséretreméltóan oldják meg. Itt is aránytalanul nagy volt az árvízveszedelem. Csepel-sziget ép annyit szenvedett, mint a szentendrei szigetség. Több, mint kétszáz hold egyházi föld került víz alá; sok egyházi tisztviselő asztaláról mosta el a fehér kenyeret. Egyébként Solt teherbíró, szorgalmas, nem is elaprósodott gyülekezetei csendben és egyenletesen épülnek. Sokat építkezett az egyházmegye és adósságaiból ötvenezer pengőt törlesztett.

Somogy jó híreket jelent. A tabi templom felszentelésénél magam is velük együtt örvendeztem folyó év július 7-én. A nagyszékelyi magyar egyházközség megüresedett paróchiáját árvaházzá alakította át a lelkeket és a nemzetet mentő áldozatos szeretet. Néhány segédlelkész állott össze sáfársági csoportba, megnyertek másokat is, a Szeretetszövetség hathatós támogatását biztosították és a kihalt gyülekezet helyén megindult egy kis csiraelep, az árvaház kis társasága. Az is örvendetes hír, hogy a szülöttek száma hárommal több, mint a halottaké.

Tolna a gyönki gimnázium jelentőségét emeli ki. Azt hiszem, mindenki igazat ad nekem abban, hogy e kis iskola a változott helyzetben nagyobb jelentőségűnek látszik, mint nem egy teljes gimnázium.

zium. Az internátus megnyitásával lélekszáma megnövekedett, a politikai község érdeklődése és áldozata fokozódott és a gyönki nőegylet négyezer pengő kamatmentes kölcsönével a gimnáziumot egyik válságából kimentette. Most legfőbb feladata tornatermének megépítése. Így küzd az élet a maga örök jogaiért, napfény és ború játéka között. Ugyancsak a tolnai esperes említi, hogy Sárközben vagyontérő kriptákat és sírköveket építenek a temetőkertekbe. Amaz az élet illatja életre, emez a halál illatja halálra.

Vértesalja a női munka megszervezésében jár elől, éppúgy, mint Solt. Soltban Szabó Balázs né lelle a mozgalomnak, Vértesalján Bátor Sigray Istvánné. Vajha minden egyházmegyében akadna hozzájuk hasonló hű és hő lélek, aki ezt a döntően fontos munkát kezébe veszi és felvirágoztatja. Vértesalja kimutatja az egyes gyülekezetek háztartásának egyházmegyei végső összegét is. Jövő évre ezt az egész egyházkerületben ki fogjuk mutatni. Bölcsen hangsúlyozza, hogy az egyházépítés nem időszaki munka. Helytelen gondolkodás azt hinni, hogy októbertől áprilisig folyik az építés. Ezzel fele időt és fele eredményt engedünk eltékozolni. Talán egyes nagyvárosi gyülekezeteknél indokoltan jelentkezik a nyári szünet szélcsendje, de ezt nem szabad általánosítani s lassanként rászoktatni emberöltönket, hogy csak télen legyen az Istené, nyáron lehet a világé is.

A missziói jelentés be fog számolni arról, hogy a dunamelléki Egyházkerület is foglalkozik egy népfőiskola megnyitásával. Szükségesnek tartom erről a helyről megállapítani, hogy amennyire hasznosnak látom magát az intézményt, éppannyira helytelennek találom a népfőiskola elnevezést. Ideje volna ehelyett másról gondoskodni. Nagyképűség és fogalmi bizonytalanság érezhető a népfőiskola elnevezésben. További ideje volna, hogy az egyetemes konvent missziói bizottságának közreműködésével állapítsuk meg a népfőiskolának nevezett intézmény munkarendjét, foglalkoztatási tervét s igyekezzünk egységet hozni létre ezen a téren is. Két út között választhatunk: vagy az államtól várjuk el megfelelő iskolák, tanfolyamok felállítását s helyet kérünk az egyház számára benne a lelki munka, pásztori gondozás és ihletés végzésére: vagy pedig, ami helyesebb, mi magunk csináljuk meg ezt az intézményt a magunk fiatalságának nevelésére. Tulajdonképpen állandósított és rendszeres vezetőképző intézményekről van itt szó. Ifjúsági munkánkban megtaláljuk a felnövekvő nemzedékben a legértékesebb és legígéretesebb egyéneit; ezeket össze kell gyűjtenünk és tovább képeznünk abból a szempontból, hogy falujuknak, szülötte társadalmuknak természetes vezetőivé váljanak. Egyházi munkást, presbitert, előljárót, falusbíró, szövetkezeti embert, közbirtokossági elnököket akarunk belőlük nevelni s ezenfelül fel akarjuk oldani lelkükben azt a nagy szakadékot, és feszültséget, amely a jelenlegi nemzedékben a földműves embert az értelmiségitől, a falut a várostól, a munkást a tőkéstől elválasztja. Erre nézve kész programja van a kálvinizmusnak s igazán itt az utolsó pillanat, hogy az a néhány ember asztalhoz üljön, aki meg tudja csinálni az állandó vezetőképző tanfolyamok szervezetét és munkarendjét. Én azt képzelem, hogy minden egyházmegyének, vagy legalább is összetartozó tájaknak kell lenniük ilyen állandó vezetőképző iskolájuknak. Milyen jól elgondozhatná ezt egyfelől az Országos Presbiteri Szövetség, másfelől milyen nagy segítségünkre lehetne itt az Evangéliumi Munkásszövetség.

Kilátások

Az újságokban szakadatlanul olvassuk Európa újjárendezésének szükségességét és e gigászi munka egyes mozzanatait. Ne feledkezzünk meg arról, hogy eközben újjá kell rendeződnie az egész magyar közéletnek és benne a református egyháznak is. Nem tudjuk kiszámítani, hogy a szenvedélyes nacionalizmus mennyi embert különít el a magyarság történelmi törzsétől; nem tudjuk, hogy a régi határok visszaszerzésével micsoda nemzetiségi erők és kristályosodási folyamatok indulnak meg ezen a földön; az bizonyos, hogy aránylag kevesebb lesz a magyar, mint amennyi eddig volt, de még ennél is bizonyo-

sabb, hogy *minden református magyar lesz*. Az a tény, hogy az ország helyreállítása a népi elv alapján indult meg, magyarázza, hogy a magyar kálvinizmusnak kilenczted része már hazajött s alig egytized része, 240–260.000 református él még megszállott területen. Lehet-e szembeszökőben igazolni, hogy a tiszta magyarság fölényét, vezetőszerpét, nemzetközi jelentőségét a magyar kálvinizmus legteljesebb igénybevétele nélkül elérni nem lehet? A mi egyházunkban nem történhetik meg, hogy százazrek külön akarnak válni belőle; az sem történhetik meg, hogy kerítéseink között milliók maradjanak, akik másodsorban, átvitt értelemben, szívességéből magyarok. Minálunk minden református magyar, nem lehet soha más s akár jelent előnyt és dicsőséget a magyarság, akár kárt, hátrátételt és szenvedést, ezen a minőségünkön, alkati vonásunkon, a teremtés tényéből eredő jellemvonásunkon változtatni nem tudunk. A hárommillió református a tíz-tizenkétmillió tiszta magyarságnak mindig a magva, a gyökere lesz. Ha nem volnék az egyház embere, hanem csak nemzeti politikus, akkor is azt vallanám, hogy ennek a majdnem hárommillió egységes, színmagyar népességének kellő felhasználása, összes szellemi és erkölcsi erőinek kihasználása Magyarország szempontjából a legfontosabb kérdés. Mint nemzeti politikus is azt hirdetném, hogy ezt a népet meg kell erősíteni földbirtokreformmal és telepítéssel; egyházi terheit egyenletesebben kell elosztani, megszüntetni a kis gyülekezetek és a mammut-gyülekezetek természetellenességét, beható, éltető, gazdaságos lelki munkát végeztetni közöttük egy jól rendezett, szociális érzékű és missziói lelkületű egyházi szervezetben. Felül kell vizsgálni az államszegélyeket, a gyülekezeti tagok teherbírását; egységes programot kell csinálni iskoláztatásra, új gyülekezetek szervezésére, régi gyülekezetek összevonására, szórványok és tanyák gondozására; hozzá kell segíteni ezt a református egyházat ahhoz, hogy mindkét nembeli ifjúságát maga nevelje s egyházi társadalmát a templomon kívüli életben örökkévaló erkölcsi szempontoknak és a legszentebb hagyományoknak megfelelően Isten Igéjével irányítsa, mert sok minden változhatik keveredhetik a Kárpát-övezte Dunamedencében, de olyan lelki törzs, amelyik csak magyar és soha más nem is lehet, csak magyar: ezen a földön nem találkozik más, csak a református egyház. De ez mindig az lesz és itt lesz.

S hogy egy ilyen megújult, újrászerveződött, önmagát megtalált és öntudatosodott magyar református egyháznak bármilyen holnapok között milyen óriási a teherbírása és milyen nagyszerű a hivatása, azt kismértékben megmutatta Erdély. Az erdélyi magyarság elveszett volna s nem lett volna kinek adni a visszaszerzett országot, ha huszonnégy éven keresztül nem dolgozott volna, nem szenvedett volna a drága anya, az áldott királynő, az alázatos és véreskezű szolgálóleány. Sára és Hágár egy személyben: a magyar református anyaszentegyház. Ködben, viharban, szorongató árnyékok között, hasadozó felhők résein át így biztat, így világít az Egyház Ura, a Dávid gyökere és ága, ama fényes és hajnali csillag.